

Iz ugla NVO

(LOŠA) PROŠLOST I DALJE ŽIVI

Biljana Kovačević – Vučo *ADVOKAT, PREDSEDNICA KOMITETA PRAVNIKA ZA LJUDSKA PRAVA*

Smrt Miloševića ide pre svega protiv tranzicione pravde, protiv suočavanja sa onim što se dogodilo, protiv odricanja od njegove politike. Od dželata on postaje žrtva samim činom umiranja. Za to nije odgovoran Hag.

U vezi sa našim prilikama jedan istoričar nedavno je izrekao, inače poznatu, tvrdnju: moderna istorija Srbije jeste istorija diskontinuiteta i u stvaranju države i u razvoju društva. Svaka nova vlast, revolucija, rat, borbe dinastičke ili stranačke – značile su oštar prekid s prethodnim i nov početak - od nule. U Srbiji se uvek kretalo od početka. Ova tvrdnja postavljena je u kontekst razmatranja stava da «Srbija još nema svoju istoriju XIX veka, a osnovana je bojazan da će istu sudbinu imati i istorija XX veka». Sad, kako se slaže tvrdnja o «nemanju istorije» sa onim što, naročito stranci uočavaju u Srbiji o «višku istorije» - pitanje je za neku drugu priliku.

Predmet pažnje, međutim, u ovom razgovoru sa Biljanom Kovačević –Vučo, predsednicom Komiteta pravnika za ljudska prava, više je tema kontinuiteta i diskontinuiteta sa nedavnom srpskom prošlošću, koja bi se, prema merilima istorijske nauke, teško već mogla označiti kao istorija.

Nedavna smrt i sahrana Slobodana Miloševića za neke su bili «kraj jedne epohe u srpskoj istoriji», za druge «najbolji lakmus papir stvarnih prilika u Srbiji», zatim «sramota Srbije» ali i «veličanstvena poruka Hagu» i još štošta. Kako Vi posmatrate ovaj događaj?

- Miloševićeva sahrana bila je jedna nameštaljka Srbiji i to nameštaljka vladajuće elite, pre svega Demokratske stranke Srbije. Mislim da G 17 nije toliko umešan, mada je to ono čudno ponašanje, kao malo si sa strane, kao van toga si, a zapravo si deo te vladajuće strukture. Slično je i sa Vukom Draškovićem koji je davao jake izjave, ali nas ne interesuju izjave političara već mere koje će preduzeti kada su na vlasti. Sahrana Miloševića se može posmatrati sa političkog i sa krivično-pravnog aspekta. Sa političkog aspekta poslata je poruka svetskoj, ali i domaćoj javnosti, da mi i dalje održavamo kontinuitet sa tom politikom ratnih zločina. Ne govorim ovde o građanima Srbije nego o vladajućoj nomenklaturi. Očigledno je, takođe, da su se preko ove sahrane, pre svega socijalisti, ali i radikali, borili za Miloševićevo nasleđe, tačnije za njegove glasače koji nisu nestali, oni postoje. Što se mene tiče, ta sahrana je bila jedna ružna nekrofilija i sa ljudskog stanovišta najružnija prema samom Miloševiću. O njemu, naravno, sve najgore i kad je bio živ i sada kada je umro, ali to jeste bila zloupotreba hrišćanskih običaja, mada on nije imao hrišćansku sahranu, tačnije zloupotreba pijeteta koji mora da postoji kad umre čovek - ma ko on bio. Ta sahrana je bila uvreda za Srbiju. Nije to bila slika Srbije, ali jeste bila slika onih koji sebe nazivaju delom demokratskog korpusa i koji hoće da uđu u Evropu, a koji su to dozvolili, iako zvanično nisu stali iza toga. To i jeste ono najgore. Bilo bi nam bolje da su oni i ozvaničili to što su radili iz potaje, onda bi bar svi videli jasno o kome se tu zapravo radi. Međutim, mislim da su građani Srbije videli jasno šta se dešava.

Drugi deo priče je krivično-pravni aspekt. To je sahrana optuženika za genocid i preko njegove sahrane, ponavljam, poslata je poruka da Srbija održava kontinuitet sa Miloševićevom politikom zločina.

Svi govore, čak je i predsednik Srbije nekoliko puta to ponovio, da je kredibilitet Haga doveden u pitanje nedavnim samoubistvom Milana Babića i smrću Slobodana Miloševića.

- Naravno da bi za Haški tribunal bilo mnogo bolje da se sve to nije dogodilo. Ali smrt Miloševića ide pre svega protiv tranzicione pravde, protiv suočavanja sa onim što se dogodilo, protiv odricanja od njegove politike. Od dželata on postaje žrtva samim činom umiranja. Nije Hag odgovoran za to. Postoji čitav niz okolnosti koje pokazuju da je najmanje Haškom tribunalu odgovaralo da on umre. Te smrti idu na teret Hagu i na njihovu štetu. Ali time se jako manipuliše tako što se ta činjenica na jedan pogrešan način politizuje. Pa oni su jedan proces, koji su vodili četiri godine, izgubili. Postavlja se pitanje – kome je odgovarala Miloševićeva smrt? Svakako najmanje Hagu. A to se predstavlja kao da su oni tamo umrli maltene pod torturom. To je potpuno besmisleno. Ti ljudi u Šveningenu uživaju, posebno u poređenju sa našim zatvorima, jako dobre uslove. To je stvarno hotel u odnosu na naše zatvore. Pitanje je takođe da li je to moglo da se spreči i kako. Oni koji na taj način urušavaju Tribunal hoće da kažu da su oni, eto, dopustili da se Milošević leči u Moskvi, on ne bi umro. To jednostavno nije tačno. Hag će svakako snositi posledice zbog svega što se dogodilo, pre svega zbog velike politizacije te činjenice, ali najveću štetu pretrpela je i ovog puta – Srbija.

Lažni kult Zorana Đinđića

Demokratska stranka Srbije i premijer Koštunica zapravo manje ili više idu na eliminisanje vlade Zorana Đinđića kao kriminalizovane, a održavaju kontinuitet sa Miloševićem. Od dolaska ove nove Vlade mi imamo etabliranje kontinuiteta sa Slobodanom Miloševićem. Istovremeno, teče permanentna demonizacija i satanizacija Zorana Đinđića, samo sada lukavije, preko pravljenja lažnog kulta Đinđića, tako da se sada svako poziva na njega, svi su njegovi sledbenici i prijatelji. Zoran Đinđić im služi za olaku upotrebu i za trošenje, a ustvari postao je paravan: vikneš Đinđić a priključiš se Miloševiću. Sahrana Miloševića nije održana uz državne počasti samo zato što bi to međunarodna zajednica loše primila. Toj međunarodnoj zajednici se stalno plasira laž da je DSS deo demokratskih snaga, što, na žalost, misli i veliki deo mojih kolega iz nevladinog sektora. Bolje oni nego radikali – često čujem od mnogih. A u čemu je neka velika razlika između njih – obično pitam takve. U tom ideološkom pristupu stvarima ne postoji suštinska razlika između njih. Možda postoji donekle razlika u načinu ponašanja i jeziku kojim govore i, pre svega, u tome što će ova Vlada ipak izručiti Ratka Mladića, ali zato im je potrebna jedna psihološka obrada, priprema terena da se to nekako smiri.

Da li to znači da je Miloševićev režim bio jači i snažniji nego što se mislilo i da li je to između ostalog i zbog toga što je veliki novac ostao u rukama njemu bliskih ljudi?

- Milošević sam, sada se to bolje vidi, zapravo je bio slabiji nego što smo mi mislili, ali je njegova infrastruktura bila i ostala jaka. Sada se tek videlo koliko je i on sam ipak bio lutka u rukama raznih službi. Te tajne službe su ostale netaknute kao što je i novac ostao netaknut. Milošević je te službe, nasleđene iz Titovog vremena, doveo do apsurdna. U tom smislu očigledno nije došlo do diskontinuiteta sa tim službama i Miloševićev odlazak 5. oktobra bio je samo promena čoveka. Njegove službe su samo pronašle nov način kako i kod koga da se udome i sada se vidi da je to bio Vojislav Koštunica.

Može li se u tom kontekstu reći da su ideja i pokret nastali oko 5. oktobra zapravo poraženi?

- Ma pitanje je da li je taj pokret uopšte i počeo. Ljudi jesu izveli taj 5. oktobar ali to ogromno nezadovoljstvo građana su zloupotrebile te tajne službe koje su se samo ugradile u novu vlast, naravno više na strani Koštunice, manje na strani Đinđića. Na kraju su ga i ubile, tu nema nikakve dileme. Stvar je u tome što mi živimo u jednoj kriminalizovanoj državi koja nije dekriminalizovana 5. oktobra. Ja često govorim, iako me zbog toga kritikuju i neke moje kolege i oni koji se bave ljudskim pravima, da je revolucija zapravo bila «Sablja» i vanredno stanje zato što je to predstavljalo pokušaj diskontinuiteta sa Miloševićem i pokušaj dekriminalizacije službi, njihovo razvezivanje od organizovanog kriminala. To, na žalost, nije uspelo, međunarodna zajednica takođe to nije sasvim dobro razumela. Naravno da je i za vreme «Sablje» i vanrednog stanja bilo pokušaja politizacije, ali činjenica je da su po svom značaju i domašaju «Sablja» i vanredno stanje imali veći značaj u smislu dekriminalizacije države nego 5. oktobar koji je bio u stvari preraspodela vlasti, promena vlasti sa istim strukturama. U «Sablji» i vanrednom stanju trebalo je da se te strukture konačno uklone i da ova država krene jednim demokratskim putem.

S obzirom na ovo što govorite gotovo da je suviše pitati šta je sa lustracijom u Srbiji i zašto tako teško ide?

- Prvo što se radi u državama koje raskidaju sa svojom prošlošću jeste otvaranje dosijea i njihovo sklanjanje iz ruku tajnih policija. A mi ovde za šefa BIA imamo poslušnika prethodne vlasti. Ljudi se često boje da o tome govore i s pravom se boje. Posle ubistva premijera ti ljudi bili su u pritvoru, a zatim ti isti ljudi postaju glavni i još se posle toga pojavljuju na sahrani Miloševića.

U Srbiji nije reč samo o politici, reč je o društvu. Šta je sa tom društvenom podstrukturom, pre svega mislim na medije koji su, po mišljenju mnogih, snaga koja razara ovo društvo?

- To nisu mediji, to su glasila službi i mafije. To nisu tabloidi kako se obično nazivaju. Tabloidi su nešto sasvim drugo, ovo su osmišljeni potezi za razaranje i uništavanje političkih protivnika. Imaju oblik tabloida da bi se lako čitali. Čitam i ja, samo čitam da vidim šta nam se sad sprema, isto kao što smo za vreme Miloševića gledali Dnevnik RTS-a kako bismo videli šta pripremaju.

A šta je sa nevladinim sektorom, kakva je uloga i pozicija nevladinih organizacija danas u Srbiji?

- Čim kažete nevladina organizacija to ima prizvuk nečeg pokvarenog i neregularnog. To je stara priča, s tim što mi u Miloševićevo vreme nismo imali taj značaj, bili smo izolovani. Mi smo, kao nevladina organizacija, imali dobre odnose sa inostranstvom i činjenica je da smo u to vreme finansirani iz inostranstva, uslovno rečeno, neregularno jer nije postojao platni promet. Dobijali smo novac na ruke, čak je i Šešelj tada u jednom intervjuu na pitanje – kada ćete da pohapsite te iz nevladinih organizacija, rekao: što da ih hapsimo kad nam oni jedini donose živ novac u zemlju?

Drugi deo priče je što su posle 5. oktobra nas počeli da guraju, pre svega Evropska unija, u partnerske odnose s vlašću. Tu je veliki broj nevladinih organizacija izgubio svoju kritičnost u odnosu na vlast. Tu je došlo do jednog galimatijasa, nije se znalo šta ko radi, da li su nevladina organizacija ili su deo vlasti i slično. Tu je počela da cveta kao neka idila. Posle toga ubijen je premijer i određen broj nevladinih organizacija, a one su upravo na meti danas, podržao je vanredno stanje i uveo tu kontrolu, monitoring suđenja pred Specijalnim sudom za ubistvo premijera. Smatramo da je to suđenje upravo ona vododelnica koja će bitno ukazati na to kuda ide ovo društvo. Tad su nastali veliki problemi, napadi na te nevladine organizacije, podmetanja, nameštaljke, ponovo je krenula kampanja protiv nas, slična onoj u vreme Miloševića, samo mnogo jača jer je više bila prisutna u medijima. To ide preko određenih stereotipa: prvo, nevladine organizacije se identifikuju sa tri žene – Natašom Kandić, Sonjom Biserko i sa mnom kao da smo nas tri nešto isto. Briše nam se identitet i sve što kaže neka od nas tri povezano je sa antisrpsvom i sa nekim stranim centrima. Na žalost, u tu kampanju uključila se i Sonja Liht koja je u nekoliko navrata podržala takve stavove. Čak je u jednom trenutku rekla da nisu samo nevladine organizacije te koje kompromituju nevladin sektor, misleći na nas tri, nego ima i drugih. Optužuje nas da se bavimo politikom zato što smo zauzele određeni stav, uzgred budi rečeno nekad sličan, ali često i veoma različit.

Što se tiče moje organizacije, Komiteta pravnik za ljudska prava, naši najveći problemi nastali su onog trenutka kada smo prihvatili, iako ga prethodno uopšte nismo poznavali, da zastupamo Vladimira Bebu Popovića. Našli smo se na takvom udaru zbog toga da je sve ono ranije bilo potpuno zanemarljivo. Mogli smo da štitimo Legiju, koga god hoćete na ovom svetu, ali onoga trenutka kada smo krenuli da radimo sa Vladimirom Popovićem na nas se srušio neverovatno odijum. Vladimir Popović je zapravo paradigma onoga što se dešava u našoj zemlji, preko njega se prelama sve što se ovde događa. Na njegovom slučaju se najbolje vidi kako se ovde ljudima namešta, kako se poturaju lažne informacije da bi se diskvalifikovao protivnik. On je čovek koji je stavljen van zakona.

Vi ste advokat, kao ocenjujete stanje, ne samo u sudstvu, nego i u advokaturi Srbije?

- Moram da izdvojim posebne sudove, kako za organizovani kriminal, tako za ratne zločine. Oni su kao neka ogleđna sela, otprilike. Ponekad ih doživljam kao nevladine organizacije koje su na udaru svih. Oni su na udaru celog državnog aparata, od početka se njihov rad nipodaštava – do predsednice Vrhovnog suda Vide Petrović – Škero. Ona je izjavila da ne priznaje specijalizaciju i da je za nju svejedno da li je neko ubio čoveka ovako ili je ubio premijera! Takva izjava može da bude lični stav i ocena u krugu prijatelja, ali kada to kaže predsednica Vrhovnog suda, kao drugostepenog, onda to više nije obična izjava već je to odnos države prema Posebnom sudu. Ova država dužna je da obezbedi ambijent za sudove za organizovani kriminal i ratne zločine kako oni ne bi bili izolovana ostrva hrabrih ljudi već da mogu da rade kao regularni sudovi.

Drugi deo pravosuđa je u toj meri šarolik te je zaista neodgovorno reći – sve sudije su korumpirane, sve ih treba zameniti. Ja, doduše, mislim da je sve sudije trebalo reizabrati 5. oktobra. Postoje sudije koji su odlične, ali ono što dominira u pravosuđu jeste pritisak izvršne vlasti na sudstvo. I sama sam «predmet» u nekim krivičnim postupcima i zaista, na primeru «slučaja Tijanić», postupak se vodi na nedopustiv način u pravno-tehničkom smislu. Ono što se Tijaniću dopušta na tom suđenju nije dopušteno nigde i nikome na ovom svetu. To očigledno govori u prilog tome da, ako ne direktno, onda indirektno, pritisak postoji.

Moja profesija, advokatura, je u strašnom stanju. Osećam veliku nelagodu kad god ulazim u tu Komoru. Svaki advokat ima pravo da brani svog klijenta ali nema pravo da brani delo, ima pravo da brani klijenta od arbitrarnog i nezakonitog ponašanja države, ali nema pravo da ruši zakonitost. Ovde, kad braniš nekoga ko je optužen za najteže zločine, ti si heroj, borac za ljudska prava, ali ako braniš nekoga ko je žrtva progona države, postaješ neprijatelj i za Advokatsku komoru i za sve. Dobro sam to videla na slučaju Vladimira Popovića, on je prosto čovek koga ne smeš da zastupaš bez posledica.

Principi

Dok smo za vreme Zorana Đinđića štitili, recimo, onog Zarubicu koji je osuđen za trgovinu ljudima zato što su ga pripadnici SAJ-a štitirali nogama po glavi i kada sam ja rekla da se to ne radi bez obzira šta je neko uradio – niko nas nije napadao. To se smatralo normalnom delatnošću Komiteta za zaštitu ljudskih prava. A zbog Vladimira Popovića su nas napadali više i žešće nego čak i zbog Srebrenice.

Proces suočavanja sa istinom o ratnim zločinima uvek je bolan i mukotrpan. I obično se to suočavanje nameće spolja. Čak i u Nemačkoj, negde pedesetih godina, uveliko se raspravljalo ne o zločinima Nemaca nego o tome kako i zašto je rat izgubljen. Kakva su tu iskustva drugih naroda?

- Denacifikacija je bila jedan proces, ali ne proces u smislu razgovora o toj temi. To je bio skup mera i

postupaka koji su itekako uzdrmali Nemce posle Drugog svetskog rata. To jeste bilo nametnuto spolja i bili su okupirani od četiri velike sile, ali taj proces je podrazumevao demokratizaciju, demilitarizaciju i denacifikaciju nemačkog društva. To je bio čitav niz mera gde je svaki Nemaac ispitivan o svojim vezama sa Nacional-socijalističkom strankom. Postojalo je pet stupnjeva odgovornosti: od oslobađanja do slanja pred sudove za ratne zločine. Znate li koliko je bilo sudova za ratne zločine i kojom brzinom se sudilo Nemcima? Mali broj je potpuno oslobođen, a kroz proces denacifikacije prošlo je nekoliko miliona Nemaca. Tu nije bilo rasprave, ni za vreme Adenaura, niti bilo koga drugog kasnije. To je jedan proces političkog prevaspitanja koji je trajao godinama, ali tamo su neke stvari bile jasno definisane: nema rasprave o holokaustu, ko negira ili relativizuje zločine – ide u zatvor!

Mi ovde nemamo definisano ni to da ono što je radio Milošević i njegova garnitura nije dobro, nemamo jasno određenje države prema zločinima. Kad se odredimo kao država u odnosu na zločine, onda počinje taj proces koji jeste bolan i dugotrajan. Budući da mi nemamo to određenje, ljudi misle da je njihovo legitimno političko pravo da pravdaju zločine.

Nedavno sam u organizaciji «Fridom hausa» boravila sa ekipom pravnih eksperata u Jordanu, u okviru seminara gde smo iračke stručnjake za ustavno pravo upoznali sa našim iskustvima. Tu su bili njihovi profesori univerziteta, ugledni novinari i drugi. Moram da kažem da sam bila iznenađena načinom na koji se Iranci nose sa tim zaista teškim problemima. Oni krajnje odgovorno rade za dobrobit svoje zemlje. S jedne strane, jasno im je ko je bio Sadam Husein, s druge strane, veoma su kritični prema Amerikancima i nekim njihovim potezima, ali odlučni su da uđu u proces tranzicije i demokratizacije zemlje bez obzira što je njima mnogo teže nego nama. Jedino se bojim da je to bio jedan krug ljudi koji nije referentan za iračko društvo. To su moderni ljudi koji su napravili koaliciju nevladinih organizacija za implementaciju osnovnih principa Ustava i ljudskih prava iz Univerzalne deklaracije u iračko društvo. Oni su tek na početku, ali je sve to mnogo zrelije nego što smo mi očekivali. Dosta njih se za vreme vladavine Sadama Huseina školovalo po Evropi i sada su se vratili u Irak.

Koliko su pritisci iz inostranstva, u ovakvoj atmosferi u Srbiji, kontraproductivni?

- Pritisci iz inostranstva ne bi trebalo da budu kontraproductivni jer mi smo svet koji se nije navikao da drugačije razmišlja. Već 15 godina mi se ponašamo kao žrtva iako to nismo. Da su stvari ovde definisane, da je nama lepo rečeno – vi ste poraženi – ti pritisci bili bi legitimniji i drugačije bi se shvatali. Ovako, nama niko nije rekao da smo poraženi, pa neki od nas, valjda, još imaju iluzija da to nismo. To što nekolicina nas to govori jasno i glasno donosi nam samo etiketu izdajnika. Ja, međutim, takođe mislim da Evropska unija greši jer ima pogrešne procene da su ljudi ovde svesni šta se dogodilo i onda prave pritiske koji često izgledaju nespretno i kontraproductivno.

U Srbiji samoj postoji jako mnogo ljudi i čitav niz institucija, formalnih i neformalnih koji se zalažu da se stvari na takav način definišu. Mislim da je Srbija zemlja koja ima ogroman potencijal. Nije sve propalo. Čak su i ljudi ostali zdravorazumniji nego što bi se to očekivalo posle ovih suludih 15 godina. Najveća žrtva ratova u Srbiji svakako je mlada generacija. Oni su rasli u jednom ksenofobičnom i nacionalističkom ambijentu, u zatvorskom dvorištu, zajedno sa svojim roditeljima. Ono što je stvarno kontraproductivno jeste politika viza, mladi ljudi ne mogu da dobiju vize, da putuju, da vide otvoren svet. Šta hoće Evropa, da stvara ovde? Radikalčice koji će biti samo kivni, besni i frustrirani? A s druge strane, gde hapse sve one okorele kriminalce – u zemljama Evropske unije! Otkud njima vize? Naravno, novac to čini, ali to je nedopustivo. Mlade generacije su vaspitno kontaminirane i iz tog kruga će se teško izaći. Ja imam dva sina i znam koje su to dileme. To je jako teško. Ne teram ih da misle kao ja, ali preko njih često vidim stavove te generacije. Oni su taoci ovih deda i baba, i sebe mogu da uključim u to, koji su glasali za neke svoje šizofrenije. To je najveće zlo koje se dogodilo ovoj zemlji.

Logička sekunda

Propuštena je prilika da se 5. oktobra stavi moratorijum na rad bar onih najodgovornijih u pravosuđu. Morala je da se izvrši lustracija, u smislu da određeni ljudi ne smeju da budu na javnim funkcijama i to po objektivnim kriterijumima, ništa lično, samo po mestu koje su zauzimali u Miloševićевой nomenklaturi. Morali su odmah da se pokrenu krivični postupci za sva ona nerešena politička ubistva, da se vidi ko je vodio te postupke i da se te sudije odmah razreše. Zapravo, u jednoj logičkoj sekundi trebalo je raspustiti sve sudije i onda opet izabrati sve one koji nisu bili umešani u sporne slučajeve za vreme Miloševića. Ovako se pokazala kao dalekosežna izjava «čuvene» Milene Arežine koja je tada rekla: vi ste lustrirali samo mene, zato će oni lustrirati sve vas»!

Vera Ninić